

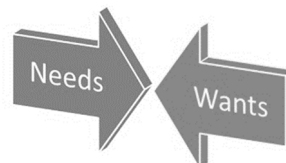
L-Eżamijiet Annwali għall-Iskejjel Medji 2022

IS-SEBA' SENA **L-ETIKA** **HIN: Siegha**

L-Isem: _____

Il-Klassi: _____

1. Aqsam il-kliem li ġej f'dak li taħseb li jaqbel l-aħjar taħt dawn iż-żewġ kategoriji. (12-il marka)

vjaġġi ta' vaganza tipprattika r-religjon kenn deċenti/saqaf taħt rasek
ħwejjeg tad-ditta kura medika laptop personali

Htiġiet/Drittijiet	Xewqat

2. Daħhal il-kelma t-tajba mill-kliem t'hawn taħt. (12-il marka)

Il-Kummissarju protetti	Tfal abbuż	jirrispetta	tmintax
----------------------------	---------------	-------------	---------

Il-Konvenzjoni tal-Ġnus Magħquda dwar id-Drittijiet tat-_____ hija magħmula minn sett ta' regoli bil-għan li jiġu _____ t-tfal kollha tad-dinja li għad m'għandhomx _____-il sena. B'kollox hemm 54 Artikolu inkluż id-dritt li wieħed jilgħab, id-dritt għall-edukazzjoni, id-dritt għall-kura tas-saħħa u d-dritt li wieħed ikun protett mill-_____. Kull pajjiż li jaqbel ma' din il-Konvenzjoni jwiegħed li _____ r-regoli li nsibu f'din il-Konvenzjoni. Il-Gvern ta' Malta wiegħed li jirrispetta din il-Konvenzjoni fl-1990. Il-_____ għat-Tfal huwa l-istituzzjoni tad-drittijiet tal-bniedem li tippromwovi d-drittijiet tat-tfal f'Malta.

3. Aqra din is-silta u wieġeb il-mistoqsijiet t'hawn taht.

(12-il marka)

Darba kien hemm nannu li kien jgħix mal-familja tiegħu. Hekk kif in-nannu beda jixjieh, huwa beda jbeżlaq u jxerred l-ikel tiegħu. Għal din ir-raġuni, il-familja ġieghlitu jibda jiekol waħdu. Meta waqqa' l-iskutella tiegħu u kissirha, huma għajtu miegħu u ġabulu skutella tal-injam irħisa minflok. In-nannu kien tassew imdejjaq. Darba waħda, in-neputi żagħżuġh tiegħu kien qed jaħdem bl-injam. "X'qed tagħmel?", staqsew l-omm u l-missier. "Qed nagħmel skutella tal-injam," qalilhom, "għal meta intom it-tnejn tixjiehu u tibdew tieklu waħidkom." Imdejjqin, l-omm u l-missier irrealizzaw kemm kienu qed jitrattaw hażin lin-nannu. Għalhekk iddeċidew li jżommu kwieti meta jxerred l-ikel tiegħu u jhalluh jiekol mal-familja kollha.

(Adattata mill-Aħwa Grimm 'Ix-Xwejjah u n-neputi tiegħu' (1812))

- a. Il-morali ta' din l-istorja tista' tiġi espressa bħala r-Regola tad-Deheb. X'inhi r-Regola tad-Deheb? (2 marki)

- b. Kif tiġi muriġa r-Regola tad-Deheb f'din l-istorja? (4 marki)

- c. Ikteb mod wieħed kif persuna tista' tapplika r-Regola tad-Deheb. Agħti eżempju. (6 marki)

4. Id-drittijiet huma marbuta ma' ideat oħra bħar-responsabbiltajiet.

Ikteb x'inhi r-responsabbiltà tiegħek jekk

(16-il marka)

Eż. Għandek id-dritt li tkun protett minn kunflitti, moħqrija, sfruttament u negligenza.

Għandek ir-responsabbiltà li ma tibbuljax jew tagħmel ħsara lil haddieħor.

- a. Għandek id-dritt għall-kura medika.

- b. Għandek id-dritt li tesprimi l-opinjoni tiegħek.

- c. Għandek id-dritt li tuża kotba, materjali u tagħmir ieħor tal-iskola.

- d. Għandek id-dritt għal ikel nutrittiv u ilma nadif.

5. Aqra din l-istorja u wieġeb il-mistoqsijiet t'hawn taht. (20 marka)

Għid le lill-bulijiet!

"Hej! Jien għal darb'oħra!" tgħid Zanele, tifla ta' tnax-il sena, fil-mikrofonu. Huwa s-Sibt filgħodu u x-xandira tar-radju għadha kemm bdiet. Zanele bilkemm tista' tistenna sabiex tgħid tagħha. Ix-xandira tal-lum hija dwar il-pressjoni minn dawk ta' madwarna u l-bullying - xi haġa li Zanele taf ħafna dwarhom.

"Isma'! Jekk l-aqwa ħabib tiegħek iġieghlek tagħmel xi haġa li ma tridx - tagħtix kasu jew kasha. Dejjem tista' tagħmel ħbieb ġodda," Zanele tgħid lis-semmiegħa tagħha. "Sirt ċelebrità," tgħid bid-daħka. Zanele tirrakkonta lis-semmiegħa dwar iż-żmien li ħbiebha ppruvaw iqabbduha t-tipjip tas-sigaretti. Meta rrifjutat, huma bbuljawha u qalulha li ma setgħetx tkun fil-grupp tagħhom. "Tafu x'għamilt? Żammejt sodha u għamilt ħabib ġdid li jirrispettani għal min jien." Ftit wara, ċemplet semmiegħa. Għandha ħdax-il sena u tgħid li għandha problema simili. Ħabiba tagħha riditha tisraq il-kuluri u l-lapsijiet minn ħanut. "Grazzi tal-parir," hija tgħid. "Issa għandi l-kuraġġ li ngħid le".

(Adattata minn Ghid le lill-bulijiet! Onlajn: <https://worldschildrensprize.org/saynotobullies>)

- a. Aqta' sing taht il-kelma t-tajba. (2 marki)
Il-Bullying (jirrispetta / jikser) xi drittijiet fundamentali tal-bniedem.

- b. Dan jista' jikkawża effetti serji fuq is-saħħa psikoloġika u fiżika ta' dak li jkun. (4 marki)
Agħti eżempju ta' kull wieħed.

Effett psikoloġiku: _____ Effett fiżiku: _____

- c. Kif qed tiġi bbuljata Zanele? Għaliex? (4 marki)

- d. Ikteb żewġ drittijiet li Zanele qed tiġi miċħuda minn. (4 marki)

(i) _____

(ii) _____

- e. Zanele qamet kontra l-bulies li rieduha tpejjep iżda oħrajn jista' jkun li ma jkollhomx il-kuraġġ li jagħmlu dan. Semmi tliet modi kif wieħed jista' jgħin vittma tal-ibbuljar. (6 marki)

(i) _____

(ii) _____

(iii) _____

6. Ikteb mitt kelma dwar dan li ġej.

(28 marka)

L-argument li l-annimali għandhom jingħataw id-drittijiet huwa li l-annimali huma bħall-bnedmin minn ħafna aspetti importanti. Allura, jekk targumenta li l-bnedmin jisthoqqilhom id-drittijiet, huwa razzjonali li l-annimali jisthoqqilhom ukoll xi drittijiet.

Fir-rigward tal-għoti ta' drittijiet lill-annimali, in-nies għandhom it-tendenza li jieħdu waħda minn tliet pożizzjonijiet differenti: l-abbuż, il-benessri jew il-liberazzjoni. Spjega dawn il-pożizzjonijiet differenti u l-istand personali tiegħek dwar id-drittijiet tal-annimali.

TMIEM IL-KARTA